

26.11.2016

О. Скороход, канд. біол. наук, голова Ради молодих учених НАН України, президент ГО «Unia Scientifica»; Ю. Безверщенко, заступник голови Ради молодих учених НАН України, кандидат фізико-математичних наук

Хід конем, або Несподівана еволюція «темної конячки» Закону про науку

Опублікований у [попередньому номері DT.UA \(№ 43–44\)](#) документ «Пропозиції МОН щодо оптимальної моделі розвитку вітчизняної науки» став для нас, членів робочої групи, яка працювала над Законом про наукову і науково-технічну діяльність, справжньою несподіванкою ([Дзеркало тижня. України](#)).

По-перше, ситуація з дорученням В. Гройсмана досить дивна. Коли 29 вересня 2016 р. Прем'єр-міністр доручає підготувати пропозиції щодо оптимальної моделі розвитку української науки разом з оперативним планом її реформування, то це свідчить про те, що або *погано* спрацювали ті, хто готував для нього матеріали про наявний стан речей, або це просто *імітація* бурхливої діяльності без бажання розбиратися в суті питання. Може, звісно, бути і те, й інше.

Річ у тому, що рівно рік тому, 26 листопада 2015 р., Верховна Рада ухвалила Закон про наукову і науково-технічну діяльність, який дав принципову відповідь на питання реформи наукової сфери. Закон набрав чинності, про нього як про успішну реформу відзвітував уряд, і, хоча й дуже повільно, але тим-таки Кабінетом міністрів він упроваджується в життя... І аж раптом виявляється, що терміново потрібно науку реформувати, а як – невідомо! (Парадоксально, особливо зважаючи на те, що реформа буксує саме тому, що уряд уже більше ніж на чотири місяці затримує виконання закону, який її запускає.) Наступний крок цілком логічний – звертаються до Міністерства освіти і науки (МОН), бо саме цей центральний орган виконавчої влади відповідає за науку. Слід було би очікувати, що профільний заступник міністра у відповідь на запит прем'єр-міністра ґрунтовно роз'яснить, яку реформу науки закладено в законі. А також зверне увагу на необхідність прискорити ухвалення потрібних для її здійснення нормативно-правових актів і, крім того, разом зі стейкхолдерами наукової сфери підготує перелік невідкладних питань (а їх, як відомо кожному науковцеві, багато!), які вже давно мали би бути вирішені на рівні Кабінету міністрів. На жаль, читаючи документ, підписаний М. Стріхою, можемо констатувати: цього не сталося. Натомість, *поміж іншого*, було запропоновано кардинально іншу концепцію

реформи, яка порушує попередній консенсус і вступає у протиріччя із Законом про наукову і науково-технічну діяльність.

По-друге, можна погодитися з авторами статті «“Оптимальна модель”: самі собі реформатори» щодо принципової *вади* документа, підготовленого МОН, – пропонуваної реформи системи державної атестації. Річ у тому, що при підготовці Закону про наукову і науково-технічну діяльність ми виходили з того, що справжню реформу не можна здійснити, намагаючись дуже обмеженим колом людей за відсутності вичерпної інформації відповісти на десятки серйозних викликів лише написанням закону. Тому в законі закладено таке бачення реформи наукової сфери.

Має бути створено орган, який: (а) матиме інформацію про стан усієї наукової сфери України; (б) до його складу входитимуть не лише чиновники та управлінці, а й найкращі вчені; (в) на основі спільної роботи представників наукового співтовариства, вітчизняних та закордонних експертів, представників відповідних міністерств, бізнесу допомагатиме Кабінету міністрів формувати системну, якісну та прозору політику у сфері науки. Цей орган – Національна рада з питань науки і технологій (НРНТ) – уже в процесі створення (див.: «Ідентифікаційний комітет: місія здійсненна» – DT.UA, № 38–39, 2016; «Нацрада: орган громади чи влади?» – DT.UA, № 40, 2016). Однією з її функцій є підготовка пропозицій щодо засад функціонування в Україні системи незалежної експертизи державних цільових наукових та науково-технічних програм, наукових проєктів, державної атестації наукових установ. Власне, це одна з ключових функцій, бо тільки принципово нова система оцінювання наукової діяльності дасть змогу провести прозоре й якісне оцінювання стану наукової сфери, а відтак створити необхідні передумови для її подальшого реформування. Чинна система державної атестації всіх державних наукових установ, керівництво якою здійснює Міністерство освіти і науки, повністю себе дискредитувала, не відповідає найкращим світовим практикам і не дає можливості робити *будь-які* організаційні висновки на її основі. Саме тому розробляти нову систему – а це і критерії, і методика, і принципи добору експертів із застереженням конфлікту інтересів – повинна Національна рада з питань науки і технологій.

Документ, підготовлений МОН, натомість пропонує ввести нового гравця, таку собі «темну конячку» – Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні (далі – Міжвідомча рада). Згідно із баченням МОН, Міжвідомча рада: 1) утворюється спільно НАН України і МОН; 2) має схвалити Методику оцінювання (розроблену МОН!); 3) затверджує рішення експертних комісій (чи груп?); 4) надає рекомендації головному розпорядникам бюджетних коштів щодо адміністративних рішень на основі держатестації установ, які перебувають у сфері їхнього управління; 5) надає рекомендації щодо затвердження результатів державної атестації наукової діяльності вищих

навчальних закладів; б) надає рекомендації щодо утворення, ліквідації (реорганізації) державних наукових установ за результатами державної атестації.

А тепер подивімося, що каже Закон про Міжвідомчу раду з координації фундаментальних і прикладних досліджень в Україні. Виявляється, лише те, що: а) вона утворюється НАН України, МОН та національними галузевими академіями наук; б) мета її створення – сприяння розвитку фундаментальних досліджень та ефективному використанню їх результатів у прикладних дослідженнях і науково-технічних розробках за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки. Все. Жодного слова про ті функції, якими його намагається наділити МОН.

По суті, нас ставлять перед фактом створення якогось дорадчого органу при МОН, що у зв'язці з міністерством поєднує в собі «законодавчу» і «судову» владу (пункти 2 і 3), а також допомагає здійснювати «виконавчу» роль (пункти 4–6). Ця концепція суперечить найкращим європейським та світовим практикам, де ці функції належать різним виконавцям, а органи, що здійснюють оцінювання, є незалежними від тих, кого вони оцінюють. Тому це просто зміна вивіски над чинною системою. Також (оскільки навряд чи цю ідею *міністерства* просуватимуть як зміни до чинного закону, скоріше її буде оформлено як постанову Кабміну) у перспективі матимемо підзаконний акт, який *аж надто вільно інтерпретує закон*. Не кажучи вже про прецедент: можна закласти в законі будь-яку «пустушку», яку потім, залежно від потреб моменту та політичної кон'юнктури, можна наповнювати потрібним змістом.

Звернемо також увагу на Додаток 2 в документі від МОН, що містить оперативний план. Згідно з ним Національна рада повинна запрацювати у березні 2017 р. Тоді ж, за планом МОН, має бути затверджене Положення про Міжвідомчу раду. Але за законом це положення затверджується лише після погодження з Національною радою з питань науки і технологій! Мабуть, це станеться миттєво. План МОН також передбачає, що у березні 2017-го Кабмін затвердить Положення про державну атестацію наукових установ і Положення про державну атестацію наукової діяльності ВНЗ. Очевидно, далі, за задумом авторів документа, процес піде, а Національна рада може щось пропонувати... Ці дати, закладені у плані, промовисто свідчать про те, що віддавати Національній раді з питань науки і технологій навіть функцію розробки стратегічного бачення системи державної атестації МОН аж ніяк не збирається.

І насамкінець. Мусимо пам'ятати, що результатом Революції гідності стало розуміння багатьма українцями своєї особистої відповідальності за те, що відбувається в державі, і це є початком формування повноцінного громадянського суспільства. Ми усвідомили себе повноцінними суб'єктами процесу творення держави, що означає не лише нашу готовність підсилювати слабкі державні інституції, а й контролювати виконання домовленостей, напрацьованих у діалозі

влади з експертною громадськістю, прозорість ухвалення рішень, відслідковувати якість роботи. Ситуація, про яку йшлося вище, є прикладом того, як не повинно бути: це і зволікання на рівні Кабінету міністрів з упровадженням закону, і недостатня обізнаність керівника уряду зі змістом реформ, які він проводить, і готовність окремо взятого міністерства (чи окремих його посадових осіб) проводити реформу не згідно із законом, а відповідно до свого власного бачення.